

наголошує С.Мудрий “впливає з права людей на релігійну свободу”¹⁰. На нашу думку, має бути значно посилено і правовий захист свободи совісті, свободи віросповідання особистості від будь-яких зловживань як з боку держави, так і релігійних спільнот. Тим більше, що демократія “не може прийняти порушення людської гідності та прав людини в ім'я віри. Релігійні організації, які формуються з громадян, мають підкорятися демократичним законам”¹¹. Зауважимо, що релігійна практика, як і релігійна діяльність владних структур у сфері свободи релігії, обмежується демократичними законами, тобто правами людини.

Оцінка стану державно-конфесійних відносин, які мають ставати партнерськими і не бути обтяженими авторитарним мисленням, повинна даватися, виходячи, перш за все, з аналізу рівня демократичності практичного забезпечення свободи совісті, свободи віросповідання особистості.

При цьому варто взяти до уваги, що дана свобода вкорінена в людській гідності. Для віруючої людини вона є цінністю із цінностей, постає для неї глибинним екзистенціалом, який значною мірою визначає можливість інших свобод.

У відповідності як з національними, так і міжнародними правовими нормами, що відносяться до сфери свободи релігії, держава має забезпечити кожному відповідні умови й можливості для реалізації права на свободу віросповідання як в індивідуальному, так і колективному вимірах. Це є одним з головних, визначальних завдань державної політики щодо релігії і церкви та системи державно-церковних відносин.

*П.Гануліч**

Проблеми активізації релігійного чинника в Україні

Для суспільних процесів в Україні характерна зростаюча роль релігії. Це видно по багатьох показниках. Про релігійні організації частіше дається інформація в ЗМІ, зростає кількість релігійних програм по телебаченню та радіо, політичні партії в своїх програмах торкаються питань церкви, а деякі з них навіть пробують маніпулювати релігійною свідомістю, загравати з окремими церквами, включаючи в обговорення болочі питання міжконфесійних відносин. Показником зростаючої ролі церков була і зустріч Президента України на початку 2006 року з ВРЦ та РО.

Багато представників різних конфесій, що відверто і публічно демонструють свою віросповідну приналежність, під час чергових парламентських виборів увійшли в різноманітні блоки і партії й претендували в депутати міських, сільських, районних і обласних рад. Навіть священники, пастори претендували на посади голів селищ, міст, областей. Це не може тішити віруючу людину, члена Церкви, духовну людину. Нарешті релігійні організації зможуть брати участь в управлінні державою. При багатьох позитивних характеристиках цього процесу, потрібно бачити й небезпеку, яка може виникати в державно-конфесійних і міжконфесійних відносинах України.

1. Злиття держави і церкви. Спроби держави втручатися в конфесійне, церковне життя. (Державні діячі, все частіше заявляють, про об'єднання гілок Українського Православ'я.)

2. Використання Церквою державних органів, насильницькі методи для досягнення своїх конфесійних цілей і, як наслідок цього, приниження релігійних прав інших, порушення свободи совісті.

В місті Луцьку відбулось засідання Волинської Ради Церков та релігійних організацій. Прийняли звернення щодо святкування неділі волинськими християнами, яке було опубліковане в обласній газеті «Волинь» від 10 січня 2006 року. Цитую: ««Ми усвідомлюємо, що гідне шанування Дня Господнього вимагає неабияких зусиль і твердого наміру від усіх нас. Але найперше звиваємо до совісті тих християн, які з благословення Божого є головами й депутатами міст і сіл, керівниками організацій, підприємцями, й закликаємо, просимо й вимагаємо перенесення торгівлі з недільного на інші дні тижня! На Волині Неділя раз і назавжди має бути Днем Господнім і днем відпочинку!»

Гарне побажання, але використання державних органів для досягнення конфесійних цілей – не вірно. Не можна використовувати методи примусу, що використовуються державною владою для досягнення свого загального блага. Церква діє винятково любов'ю. Вчення своєї релігії потрібно проголошувати в церквах, молитовних будинках, на рівні поширення ідеології, поважаючи при цьому права інших, не обмежуючи в можливостях інших учасників духовного, релігійного життя країни.

¹⁰ Мудрий Софрон, єпископ. Публічне право Церкви і конкордати. – Івано-Франківськ, 2002. – С. 28.

¹¹ Див.: Демократія і суспільство: напруга і спорідненість // Правові основи свободи совісті, релігії та релігійних організацій. – К., 2002. – С. 98 - 99.

**Генеральний секретар Української Асоціації релігійної свободи*

Церква покликана виявити світу Христа. У своїх відносинах з владою Церква повністю покладається на його приклад. Будучи Сином Бога у тілі, Ісус володів ні з чим незрівнянною владою на Землі. Проте він ніколи не вдавався до примусу для проповіді Євангелія. Послідовники Христа зобов'язані постійно про це пам'ятати. Церковні власті не повинні втручатися в справи цивільної влади або використовувати у своїй діяльності її методи. Проте питання про невтручання в справи Церкви рівним чином відноситься і до державної влади, за винятком вимог, що відносяться до юридичного статусу Церкви.

Ніякі земна влада або уряди не мають права ухвалювати закони, що стосуються питань внутрішнього устрою релігійних організацій або обов'язкового віросповідання. Відповідно, Церкві ніколи не треба використовувати свій вплив для того, щоб приймати релігійне законодавство на користь тієї або іншої релігії/конфесії і примушувати людей відповідати їй вченню або практиці. Кожного разу, коли духовні керівники шукали посилення своїх позицій або домагалися виконання своїх побажань за допомогою цивільної влади, то результат цього був трагічним. Ніяка форма релігійного тиску через цивільну владу не є богоугодною. Принцип відокремлення Церкви від держави гарантує свободу совісті.

Досить дивною у цьому контексті виглядає позиція деяких церков, які прямо об'єдналися з політичними партіями і заявляють: «Пора владу брати у свої руки»; «Наш час прийшов»; «Помаранчева революція не відбулася б без нашого впливу». Вони відчують себе так, як учні Ісуса Христа перед Пасхою. Ісус думав про служіння, страждання, розп'яття. Учні ж мріяли про панування, славу і посади в Царстві Месії. З приходом християнства на Землю державна влада була відокремлена від Церкви, а мрія залишилася. І навіть після воскресіння поборники державно-церковного союзу підходять з питанням: «Чи не часу цього відбудуєш Ти, Господи, Царство Ізраїлеві». Сьогодні це переростає в рух, ідеї нового світового порядку. Це турбує і хвилює. Такі діячі забувають історичну мудрість, яка говорить: «Церква, яка вийшла заміж за політику, швидко буде вдовою». Потрібно пам'ятати слова Христа: «Царство моє не із світу цього».

Впровадження релігійно-морального компоненту в загальноосвітні заклади все ще залишається проблемою для суспільства. Конституція України розділює релігійну та світську освіту. Повне розділення світської і релігійної освітніх систем, що є одним з елементів відокремлення церкви від держави, дозволить зберегти і міжконфесійне порозуміння в такій багатоконфесійній та багатонаціональній державі як Україна. Порушенням релігійної свободи, свободи совісті буде запровадження християнської чи якоїсь іншої світоглядної моделі як основоположної для духовного життя суспільства. Державна система освіти в Україні має залишатися світською, цілковито незалежною від впливу якоїсь однієї чи кількох релігійних традицій або груп. Державні органи управління освітою мають сприяти реалізації права громадян на свободу вибору характеру освіти як елемента свободи совісті та віросповідання. У державних освітніх закладах неприпустимі ані пропаганда атеїзму, ані насадження релігійних поглядів, зокрема віровчення якоїсь певної конфесії.

Тепер відкривається можливість релігійної просвіти дітей та молоді, що навчаються в державних загальноосвітніх школах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах, поза їхніх обов'язкових програм, проте залишається небезпека теологізації (катехізації) освіти, причому конфесійно-однобічної, що насаджує єдину віру, єдине світорозуміння, єдину «істину». В умовах поліконфесійного суспільства подібна «одноманітність» може викликати зростання релігійного екстремізму або, принаймні, поглиблення розколу між послідовниками різних конфесій. Крім того, у школі може виникнути ситуація, коли дитина, що сповідує релігію меншості, відчуватиме до себе недобррозичливе ставлення лише із-за того, що вона не належить до більшості. Не припустиме також маніпулювання довірливістю дітей з метою формування в них «правильних» релігійних поглядів. Вивчення світових релігій у державних освітніх закладах якщо й може мати місце, то винятково в рамках релігієзнавства або інших релігієзнавчих дисциплін.

Проект Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації» дозволяє викладати у світських школах релігієзнавчі дисципліни як факультативні (додаткові), що вивчаються поза рамками обов'язкової навчальної програми. Проте необхідний чіткий механізм реалізації положень цього Закону. Такий механізм потрібний не лише через багатоконфесійність нашого суспільства, а ще й тому, що значну його частину становлять люди нехристиянських або нетеїстичних поглядів, чії права і свободи також не можна ігнорувати. Релігійна просвіта в освітніх закладах будь-якого рівня має реалізовуватися винятково на добровільній основі, а учні та їхні батьки повинні мати право вибору конфесійної орієнтації релігійного навчання.

Всі законно діючі на території України конфесії повинні мати рівні права і можливості у викладанні релігії. При цьому є загрозою проникнення у світську школу окультних, неоязичницьких, деструктивних товариств, які використовують методи неусвідомлюваного впливу на психіку.

Релігійна освіта дітей може бути частиною навчальних програм у школах та гімназіях, заснованих релігійними організаціями. Середовище, що формується на принципах релігійної етики, благотворно

впливає на розвиток у дитини благородства, вольових якостей, естетичного смаку. У таких школах набагато легше прищеплюються високі принципи моралі й духовності, ефективніше діє система профілактики поганих звичок, вищий ступінь довірливих взаємин між педагогом та учнем. Закликаємо державні органи управління освітою не тільки не перешкоджати відкриттю церковних шкіл, а й усіляко сприяти одержанню ними державної акредитації та подоланню різних труднощів, серед яких перше місце займає проблема оплати праці вчителя. Викладання в церковних школах дисциплін державного освітнього стандарту має фінансуватися з бюджетних коштів, оскільки батьки учнів є таким ж платниками податків, як і інші громадяни держави. Дисципліни ж релігійного циклу мають фінансуватися за рахунок коштів засновників або батьків.

Світська і релігійна освітні системи можуть і повинні взаємодіяти, збагачуючи одна одну шляхом обміну досвідом, інформацією та освітніми методиками й технологіями. Навчальним закладам, заснованим релігійними організаціями, слід прагнути до оптимізації змісту освітніх програм, підвищення якості методичного забезпечення навчального процесу. Світські ж навчальні заклади могли б ознайомитися з виховними технологіями, що використовуються в релігійних освітніх закладах, а також методиками профілактики й боротьби зі згубними звичками, що руйнують фізичне і психічне здоров'я дітей.

Взаємодія релігійних і світських освітніх закладів сприяла би підвищенню ефективності їхніх зусиль у залученні молоді до здорового способу життя і високих морально-етичних цінностей, у формуванні здорових звичок, прищепленні смаку до естетичних цінностей та культурних традицій нації. Добре, що роль релігійного чинника в Україні зростає. Це є запорукою духовного і економічного зростання, підвищення авторитету України на міжнародному рівні. А недоліки, які трапляються при його рості, можна і потрібно уникати.

*І. Федючек**

Правові та філософські аспекти свободи совісті

Людське буття, за словами В. Франкла, завжди прагне за межі самого себе, завжди прагне досягнути власний смисл. Тому головним для нього є не прагнення насолоди чи влади, а скоріше здійснення смислу¹².

Феномен свободи совісті нерозривно пов'язаний із світоглядними основами людського буття, процесом пошуку, досягнення і здійснення його сенсів, а відтак, зі становленням і реалізацією людини як особистості.

Потреба особистості у самореалізації знайшла своє відображення й на нормативно-правовому рівні, про що свідчать як міжнародно-правові акти, так і у національне законодавство. Йдеться про визнання права кожної людини на вільний і всебічний розвиток своєї особистості (стаття 29 Загальної декларації прав людини, стаття 23 Конституції України).

В наш час процесу самовизначення і самореалізації особистості у світоглядній сфері притаманна низка суттєвих особливостей. Адже пошук смисложиттєвих дороговказів сучасною людиною не обмежується традиційними теїстичними релігіями чи атеїзмом, проявляючись як процес активний і творчий.

Річ у тому, що європейська культура ХХ – поч. ХХІ ст. належить до техногенного типу культури, яка, з одного боку, має риси ренесансної та новоевропейської культури, а з іншого – це культура постмодерна, де межі об'єктивної і суб'єктивної реальності майже нівелюються. Людина сучасності – це значною мірою людина плюралістична, яка через розмаїття світоглядів сприймає світ як потік невизначеності.

Плюралістичність сприйняття світу проявляється, з-поміж іншого, в тому, що різні світоглядні картини світу не лише мирно співіснують, але й можуть дивовижним чином поєднуватися у світогляді однієї людини. Так, людина, яка вважає себе християнином, у той же час вірить у гороскопи і розмірковує про те, яка у неї карма¹³.

Це дає підстави говорити про певні кризові явища у сфері світоглядних орієнтацій, зокрема, про занепад традиційної релігійності, персоніфікацію світоглядних засад тощо. Разом з тим, немає причин

* Головний консультант Управління правової експертизи Секретаріату Конституційного Суду України, аспірантка відділу гуманітарної політики Національного Інституту стратегічних досліджень

¹² Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1990. – С. 335.

¹³ Богданова О. А. Процесс секуляризации и кризис личности в западной культуре XX века. – Р.-н.Д., 2001. – С. 54.